

УДК 004.738.5(031.034.2)

Андрій ГУРЖІЙ

доктор технічних наук, професор, головний науковий співробітник
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-6729-6254
gurzhij.andrij@gmail.com

Анна ЯЦИШИН

докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця,
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8011-5956
anna13.00.10@gmail.com

Лілія ЛУПАРЕНКО

кандидатка педагогічних наук, завідувачка відділу цифрової
трансформації НАПН України,
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-4500-3155
lisoln1@gmail.com

КОНЦЕПТ І ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ “ОНЛАЙН ЕНЦИКЛОПЕДІЯ” НА СТОРІНКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті представлено короткий аналіз вітчизняних наукових публікацій та довідкових джерел з метою порівняння позиції вчених щодо визначення основоположних термінів й понять, необхідний для досягнення цілей проектування веборієнтованої енциклопедії

© Гуржій А., Яцишин А., Лупаренко Л.

у галузі освіти і психології. Зокрема розглянуто зміст понять “термін” та “дефініція”, історичні передумови появи вживання термінів “словник” та “енциклопедія” та визначено відмінності між такими довідковими виданнями, як “алфавітний словник”, “тематичний словник”, “енциклопедичний словник”, “енциклопедичний словник-довідник”, “енциклопедичний довідник”, “біографічний (біобіографічний) довідник”, “енциклопедія”, “національна енциклопедія”, “галузева енциклопедія”. Бурхливий розвиток цифровий технологій кінця ХХ – початку ХХІ ст. став поштовхом до появи довідкових видань у електронному форматі та зародження електронної енциклопедистики. Під час аналізу встановлено, що “вебенциклопедія” та “онлайн енциклопедія” за тлумаченням є тотожними поняттями. Доцільно виокремлювати “вікі-енциклопедії” як їхній підвид. Часто у науковій літературі синонімічно до них вживається поняття “енциклопедія електронна”, однак його зміст включає в себе не лише енциклопедичні видання, доступні в мережі Інтернет, а й цифрові аналоги паперових друкованих енциклопедій. У статті подано авторське розуміння співвідношень між усіма вказаними термінами. Визначено, що онлайн енциклопедії є невід’ємною складовою цифровізації суспільства, які відображають процеси, пояснюють природні та суспільні явища та події, фіксують історичні віхи, у стислій та лаконічній формі роз’яснюють інформацію про певну державу чи окрему галузь знань, а також є важливим і потужним базисом для збереження культурної спадщини певної нації. Цей вид енциклопедичних видань набув широкої популярності серед громадськості завдяки мультимедійним властивостям та безкоштовному і безперебійному доступу 24/7.

Ключові слова: освіта; довідкові видання; словник; енциклопедія; електронна енциклопедія; вебенциклопедія; онлайн енциклопедія.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Уже понад 600 років енциклопедичні видання є результатом прагнення людства до вичерпного, універсального викладу наукового і філософського знання в системній та довговічній формі. На сторінках таких джерел відображається історія формування цивілізаційної ідентичності, зокрема відомості про при-

належність до особливого типу культури, своєрідність думки, парадигми свідомості й стереотипу буття людства у різні історичні епохи.

Активні процеси глобалізації та експоненціальне зростання наукових даних у XXI ст. сприяли тенденції до універсалізації інтелектуального життя. Виникають нові терміни, їх дефініції зазнають суттєвих змін та періодично уточнюються. Як наслідок постає потреба у вирішенні проблеми формування, систематизації, уніфікації й актуалізації понятійно-термінологічного апарату всіх галузей знань, зокрема й психолого-педагогічних наук.

Останні 30 років фахівці енциклопедичної справи активно використовують цифрові технології для подання в електронній формі вже існуючих баз знань, укладених від самого початку як паперові, а також з метою осучаснення усталених наукових відомостей.

Сучасні електронні енциклопедії є потужними інформаційними ресурсами, покликаними забезпечити користувачів актуальними відомостями, що не обмежені в обсягах та видах презентованої інформації, передбачають наявність гіперпосилань як зовнішніх, так і внутрішніх, підтримки мультимедійного контенту (музеї, 3D тури аудіокниги), фотогалерей та іконографічних матеріалів (фотодокументів, ілюстрацій), відеоматеріалів (документальних і документально-постановочних фільмів), біографічних документів, листування, уможливають інтеграцію із соціальними мережами і календарем, підтримку стрічки новин, коментування і обговорення статей, дозволяють редагувати застарілий контент [1].

Моделювання й розроблення таких універсальних і тематичних проектів вимагають ґрунтовного вивчення світового історичного досвіду їх творення, врахування традицій і сучасних концептів розвитку. Переважна більшість вітчизняних наукових праць описує досвід підтримки галузевих енциклопедій з права, історії, гірництва, геології, бібліотечної справи, хореографії, літератури, лінгвістики та ін. [2]. Однак у науково-освітньому просторі України досі не існує єдиної цифрової науково-освітньої інформаційно-аналітичної системи, що містить у вільному доступі енциклопедичні науково достовірні й сучасні тлумачення термінології педагогіки й психології, а отже, пробле-

ма проектування і впровадження електронної освітньої енциклопедії як професійної бази знань набуває особливо актуальності [3].

Фахівцями Інституту цифровізації освіти НАПН України розпочато створення відкритої інтернет-платформи “Українська електронна енциклопедія освіти” [4], що, передбачувано, сприятиме розвитку інформаційного забезпечення науково-педагогічної діяльності, забезпечить формування й розвиток цифрової і професійної компетентностей у суб’єктів науково-освітньої діяльності, дозволить науковим та науково-педагогічним працівникам більш якісно здійснювати дослідження та підвищити їх результативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню цілісної концепції національного енциклопедичного книговидавання, сучасній типології, функціям, а також методичним й організаційним засадам створення українських енциклопедій присвячено праці Т. Березюк, А. Киридон, Н. Черниш. Традиції та сучасні концепти, історію творення і тенденції розвитку енциклопедичної справи досліджували Т. Березюк, С. Борчук, М. Железняк, О. Іщенко, А. Киридон, Р. Пилипчук, О. Савченко, Сенькусь, Г. Стеценко, Н. Фещенко, А. Франко, О. Франко, Н. Черниш, А. Шушківський.

Моделюванню і розробленню електронних енциклопедичних видань присвячені праці С. Антоненка, Ю. Бойка, С. Болтівця, В. Брижко, М. Гірняка, С. Дорогих, М. Железняка, Ю. Клімашевської, О. Пастуха, С. Швеця, зокрема програмним та функціональним особливостям цього процесу – П. Андон, А. Арістової, І. Гришанової, А. Киридон, В. Резніченко, Ю. Рогушиної, А. Тищенко.

С. Лісіною, С. Ляшко здійснено дослідження українських довідкових видань у системі соціальних комунікацій, визначено їхні основні види. Особливості підтримки вітчизняних регіональних енциклопедій висвітлювали О. Іщенко, Ю. Пероганич, М. Савчук, а галузевих – С. Антоненко, Л. Беседна, В. Білецький, Я. Богданьок, Г. Боряк, Г. Гайко, С. Зворський, В. Проценко, Т. Сердюк, М. Слободяника, В. Смолій, А. Шушківський, Є. Співаковська-Ванденберг. Функції та основні відмінності енциклопедичних й лінгвістичних глумачних словників розглянуто у дисертаційному дослідженні О. Каліберди, Г. Воронкою роз-

глянуто тлумачення термінів “словник” й “енциклопедія”, виокремлено їхні спільні і відмінні риси та головні критерії їх розрізнення.

В. Биковим, О. Пінчук та Л. Лупаренко досліджено представленість наукового контенту енциклопедичної тематики у наукометричних і реферативних базах даних Scopus та Web of Science [5]. А. Яцишин, О. Буровим, Ю. Носенко, І. Полященко та О. Коханом окреслено актуальність створення освітніх онлайн-енциклопедій [6]–[9].

Для досягнення цілей проектування веборієнтованої енциклопедії у галузі освіти і психології постає необхідність у дослідженні та чіткому визначенні основоположних термінів і понять.

Метою статті є дослідження тлумачення поняття “онлайн енциклопедія” у вітчизняній науковій літературі.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними структурними складовими словників та енциклопедій є “дефініції” і “терміни”, які в науковій літературі ще називають “поняттями”. Коротко окреслимо їх тлумачення. У роботі [10] “дефініція” (англ. definition) визначається як “коротке логічне та науково точно визначення (тлумачення) поняття, у якому відображено найістотніші його риси”. Дефініції є найвагомішою інформаційною одиницею енциклопедичних видань, що подають сучасний зміст понять без урахування історії зміни їхнього розуміння суспільством. Для найзагальнішого уявлення про зміст поняття користувачеві достатньо ознайомитись лише з дефінітивною інформацією, не читаючи всього тексту статті. У свою чергу, “термін” (англ. term) – це слово або словосполучення, що позначає чітко окреслене поняття певної галузі науки, суспільного життя, основними ознаками якого є системність, наявність дефініції, тенденція до однозначності у межах термінології певної галузі, стилістична нейтральність, точність семантики та інформативність [10].

У науковій літературі розрізняють різні види довідкових видань, серед яких, зокрема, словники й енциклопедії. “Видання довідкове (англ. reference book) [10] потрактовується як видання, основним завданням і призначенням якого є подання матеріалу в зручній формі для швид-

кого отримання інформації різного характеру. Воно вміщує короткі наукові або прикладні (навчальні) відомості. До різновидів довідкових видань відносять енциклопедії, енциклопедичні словники, енциклопедичні довідники, енциклопедичні словники-довідники, путівники, словники, довідники.

Учені-енциклопедисти виокремлюють такі види науково-інформаційних довідників [11]:

енциклопедичні словники – це невеликі за обсягом довідники (1–2 томи), що містять виключно основні відомості з певної галузі знань. За цільовим призначенням їх поділяють на наукові, науково-популярні й популярні; за характером інформації – на універсальні, спеціалізовані та регіональні; за принципом розміщення статей – абеткові і систематичні;

енциклопедії потраковуються як багатотомні великі довідники, що містять найважливіші відомості про різні поняття, подані в алфавітному порядку.

Довідкові видання пройшли довгий шлях історичних трансформацій, змінюючись відповідно до вимог кожної епохи. Довідники періоду Античності та Середньовіччя не містили у назві поняття “словник” чи “енциклопедія”, останній з яких почали вживати лише із XVII ст. На всіх етапах розвитку енциклопедії часто називали словниками, а словники містили інформацію енциклопедичного характеру [12]. На рис. 1 представлено старовинні енциклопедії: 1) перша найбільша рукописна енциклопедія “Енциклопедія Юнле”, створена у 1403–1408 рр., що нараховувала 22 877 сувоїв, котрі поділялись на 11 095 томів; 2) перша видрукувана в друкарні – “Циклопедія, чи Універсальний словник ремесел та наук” – видана у 1728 р., розширена й перевидана у 1778–1788 рр.; 3) “Енциклопедія або тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел”, опублікована в 1751–1780 рр. у 35 томах.

Для визначення сутності поняття “онлайн енциклопедія” було проаналізовано кілька функціонально пов’язаних термінів, а саме: “словник”, “енциклопедичний словник” “енциклопедія”, “електронна енциклопедія” та ін.

«Енциклопедія Юнле» створена у 1403-1408 рр. Енциклопедія нараховувала 22 877 сувоїв, котрі поділялись на 11 095 томів.

«Циклопедія, чи Універсальний словник ремесел та наук». Опублікована у 1728 р.

«Енциклопедія, чи тлумачний словник наук, мистецтв та ремесел». Опублікована у 1751-1766 рр., складалася з 35 томів

Рис. 1. Старовинні енциклопедії

У чинному стандарті [13] “словник” (англ. thesaurus) визначено, як “довідкове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен), доповнених відповідними довідковими даними”. Учені Інституту енциклопедичних досліджень вкладають у цей термін такий зміст [10]: “словник” – це повний реєстр гасел, на основі яких формується корпус енциклопедії. Гасла зазвичай супроводжуються короткою анотацією із зазначенням обсягу майбутніх статей. Щодо добору реєстру гасел, то саме словник утворює зміст енциклопедичного видання, його ідейно-наукову спрямованість. Зокрема, він забезпечує створення системи подання статей всієї енциклопедії, виокремлення циклів статей, випрацювання посилань системи. Підготовка словника передбачає планування структури статті, сторінок, розташування бібліографічного, ілюстративного й картографічного матеріалу та можливості поповнення новими одиницями.

За структурою словники поділяються на алфавітні і тематичні. “Алфавітний словник” укладається за алфавітним принципом, зокрема у процесі підготовки енциклопедичного видання спочатку форму-

ється алфавітний словник окремих великих розділів науки (на основі тематичного словника), а після цього – загальний словник видання. “Тематичним словником” називають “словник, укладений за тематичним принципом. Підготовка енциклопедичного видання зазвичай розпочинається з укладання словника тематичного для кожної галузі знань, що відображають підпорядкування термінології (від загальних до спеціальних термінів). На їх основі укладають словники алфавітні” [10].

Погоджуємося з думкою, висловленою Воронкою Г., що “інформаційні площини, охоплені словниками й енциклопедіями, часто перетинаються і проникають одна в одну. Найдоцільнішим є розмежування цих видань у суто практичний спосіб: словники пояснюють слова, енциклопедії – речі. Однак слова завжди є позначенням речей чи явищ, тож неможливо укласти словник безвідносно до об’єктів та явищ реальної дійсності. Отже, ці видання відрізняються лише сферами відображення дійсності – словник фіксує слова як мовні одиниці, а енциклопедія – як явища позамовної дійсності” [12].

У науковому обігу також вживаються поняття “енциклопедичний словник”, “енциклопедичний словник-довідник” та “енциклопедичний довідник”. Вітчизняні вчені-енциклопедисти надають їм такі означення [10]. “Енциклопедичний словник” (англ. encyclopedic dictionary) описує довідкове видання, що містить упорядкований за алфавітним або тематичним принципами перелік певних понять (слів, словосполучень) і термінів з поясненням їхнього значення, однак без розширеного трактування суті явища. На противагу енциклопедіям в енциклопедичному словнику статті вирізняються лаконічністю, більшість із них має лише тлумачний характер. Історично склалося, що поняттям “енциклопедичний словник” називались усі видання енциклопедичного характеру, і досить тривалий час його вживали синонімічно з терміном “енциклопедія”. Під “енциклопедичним словником-довідником” (англ. encyclopedic dictionary-reference book) зазвичай розуміють “видання довідкове, що містить упорядкований за алфавітним або тематичним принципами перелік певних понять (слів, словосполучень) і термінів із поясненням їхнього значення та короткими додатковими

відомостями про них наукового, науково-публіцистичного або прикладного характеру”. “Енциклопедичний довідник” (англ. encyclopedic reference book) можна потрактувати як “видання довідкове, що містить короткі відомості наукового, науково-публіцистичного або прикладного характеру про певні поняття, терміни тощо”. Матеріали у такому виданні розміщують за тематичним принципом, а обсяг обмежують 1–3 томами.

Водночас до групи енциклопедичних довідників належать “біографічні (біобібліографічні) довідники”, але з огляду на їх затребуваність, вузьку тематичну спрямованість, специфіку подавання матеріалу тощо їх варто виділити в окрему групу [11].

Розглянемо ґрунтовніше тлумачення терміна “енциклопедія” (англ. encyclopedia) та похідних від нього понять. У вітчизняному науково-інформаційному полі цей термін витлумачено як “видання довідкове, що містить упорядкований за алфавітним або тематичними принципами перелік певних понять (слів, словосполучень) і термінів з поясненням їхнього значення” [10].

Зараз це основний вид енциклопедичної літератури, що постає найповніші дані з усіх або певних галузей знань про людину чи оточуючий світ. З огляду на повноту довідкової інформації розрізняють власне енциклопедії, енциклопедичні довідники, енциклопедичні словники та енциклопедичні словники-довідники, які були розглянуті вище. До основних ознак енциклопедії відносять: повноту, системність і водночас лапідарність викладення інформації; науковість (висвітлення достовірних або максимально ймовірних фактів за допомогою загальноновизнаних термінів і понять; уникнення сумнівних гіпотез, авторських прогнозів; відсутність як негативних, так і позитивних емоційних особистісних оцінок); наявність дефініцій; об’єктивність, фактологічну точність, схематичність оформлення статей, уніфікацію; використання посилань системи, курсивів, приміток, довідкового апарату, таблиць, карт, ілюстрацій та ін. За цільовим призначенням розмежовують на: популярні (для ширшого кола читачів), фахові (наукові, прикладні) та дитячі, а за формою подання – паперові, електронні, вебециклопедії (онлайн енциклопедії)” [10].

Подібне тлумачення зафіксовано й у Державному стандарті [13]: “зведення основних відомостей з однієї чи усіх галузей знання та практичної діяльності, викладених у коротких статтях, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку”.

Авторитетні тлумачні словники англійської мови лише підтверджують ідентичне розуміння цього виду наукової літератури у західному науковому дискурсі. Зокрема у словнику Merriam-Webster його подано як “наукова праця, що містить інформацію про всі галузі знань або всебічно розглядає певну галузь знань, як правило, у статтях, розташованих в алфавітному порядку, часто за темами” [14], а у словнику Collins – “книга або набір книг, в яких довідково надаються факти про різноманітні предмети або один конкретний предмет з метою, зазвичай в алфавітному порядку” [15].

Окремо доцільно згадати такий вид, як “національні енциклопедії” (англ. encyclopedia of a nation), що є різновидом державної енциклопедії. Головною їхньою рисою є тематика, пов’язана з відображенням історії та сучасного стану народу, економіки, державного та суспільного устрою, природного багатства, культури (освіти, науки, мистецтва, книговидавництва тощо), релігії та філософії, міжнародних зв’язків держави. Національні енциклопедії є “візитівками держав” оскільки мають важливе значення у контексті утвердження національної самосвідомості громадян та формування патріотизму. Важливим же для подальшого створення “Української електронної енциклопедії освіти”, вважаємо, є поняття “галузева енциклопедія” (англ. subject encyclopedia) – видання, що містить систематизовану інформацію з певної галузі науки чи виду практичної діяльності, наприклад “Географічна енциклопедія України”, “Мала гірнича енциклопедія”, “Енциклопедія кібернетики” та ін. [10].

Цифрова трансформація світового суспільства XXI ст. спричинила модернізаційний поштовх у всіх галузях знань, зокрема й в енциклопедистиці, що ознаменувалось повсюдною появою і популярністю використання електронних енциклопедичних видань. Зараз електронна енциклопедистика певною мірою витісняє класичну з її традицією укладання багатотомних книжкових видань та лаконічним стилем

укладання матеріалів (скорочення слів, дрібний шрифт, обмежений у кількості і розмірі іконографічний матеріал тощо), тому низка відомих міжнародних видавництв відмовилася від друкованих видань і оприлюднюють їх лише в електронному форматі. Зокрема з'явилося багато нових енциклопедичних проєктів, що існують винятково в цифровому вигляді і лише в мережі Інтернет [16].

Погоджуємося з думкою фахівців в галузі ІКТ М. П. Лещенко та А. В. Яцишин [17] про те, що завдяки використанню цифрових технологій реалізується доступність, демократичність, гнучкість процесу отримання знань. Вважаємо, що саме енциклопедії (електронні енциклопедії, онлайн енциклопедії) сприяють кращому засвоєнню відомостей про важливі природні, історичні, суспільні події та знань про певні процеси чи явища.

Проаналізуємо похідні терміни від поняття “енциклопедія”, що виникли наприкінці ХХ початку – ХХІ століття, а саме “електронна енциклопедія”, “вебенциклопедія” та “онлайн енциклопедія”.

“Енциклопедія електронна” (англ. digital encyclopedia) тлумачиться, як “енциклопедія, що представлена в цифровому форматі й опублікована на електронних носіях (CD-дисках) або у вебмережі Інтернет. Перші їх екземпляри з'явилися наприкінці ХХ ст. в Японії і були випущені на дискетах. На сьогодні електронні енциклопедії поділяють на цифрові аналоги паперових друкованих енциклопедій та вебенциклопедії (онлайн енциклопедії). Цей різновид енциклопедій має широкий спектр мультимедійних можливостей (напр. підтримка відео-, аудіо-, що відтворюють об'єкти в повноті кольорів, звуків, динаміці) та підтримку гіпертексту, що характеризується нелінійною архітектурою викладу матеріалу й забезпечує миттєвий перехід від однієї статті до пов'язаної з нею іншої. [10].

Відомий вчений-енциклопедист М. Железняк [18] наголошує на тому, що серед електронних енциклопедій вирізняють енциклопедично-інформаційні ресурси, що не підлягають стандартній (класичній) дефініції енциклопедій. Вони є “зводом різноманітної інформації (довідкової, фактологічної або іншої), що надає системне розуміння про те чи інше поняття, предмет, явище тощо”. До прикладу, “Енциклопе-

дія Лесі Українки” є зібранням різної інформації про видатну письменницю, оскільки цей енциклопедичний ресурс містить її біографічні відомості, твори, вірші, переклади, дослідження про неї, фотогалерею. Отже, вказаний електронний ресурс є інформаційною базою, а не енциклопедією. З іншого боку, електронні енциклопедії теж є гнучкими інформаційно-довідковими системами [18].

Щодо трактування поняття “вебенциклопедія” (англ. web-encyclopedia), вчені Інституту енциклопедичних досліджень [10] схиляються до такого: це енциклопедія в цифровому форматі, що створюється або на базі змісту паперового енциклопедичного видання (шляхом адаптації матеріалу під вебсередовище), або як окремий вебресурс, функціонує лише в мережі Інтернет і не має друкованих аналогів. Водночас, виокремлюють “вікі-енциклопедії” – сайти довідкового характеру, створені спільними зусиллями великої кількості зацікавлених осіб відповідно до встановлених правил. Вебенциклопедії є надзвичайно зручними у контексті пошуку інформації, зокрема дозволяють швидко знаходити матеріали за ключовими словами, а головною їхньою особливістю можна назвати актуалізацію інформації, оскільки оновлення застарілих даних в них відбувається постійно.

Поняття “онлайн енциклопедії” (англ. online encyclopedia) за суттю є тим самим, що й вебенциклопедії, а отже, підвидом електронних енциклопедій. Часто ці терміни вживаються синонімічно. “Онлайн енциклопедія” потрактовується науковцями як “окремий енциклопедичний ресурс, що вирізняється власним сайтом, створеним спеціально для енциклопедії (технічні можливості сайту забезпечують швидкість знаходження енциклопедії в мережі, зручність пошуку інформації в ній, її читання, засвоєння, опрацювання та ін.). З огляду на вказане вище, онлайн-енциклопедії – це цілком відмінне явище від класичних енциклопедичних видань у зв’язку з наявністю в них низки функціональних компонентів, властивих лише інтернет-ресурсам [16].

Зарубіжні ресурси подають подібні тлумачення цього поняття:

“онлайн енциклопедія, що також називають цифровою енциклопедією, є енциклопедією, доступною через мережу Інтернет [19];

“книга, набір книг, оптичний диск або інтернет-інформаційний ресурс, що містить статті різної тематики, що, як правило, розміщені в алфавітному порядку та охоплюють усі галузі знань або окрему тематику [20].

На рис. 2 схематично зображено авторське розуміння співвідношень низки функціонально пов'язаних термінів, тлумачення яких було наведено вище.

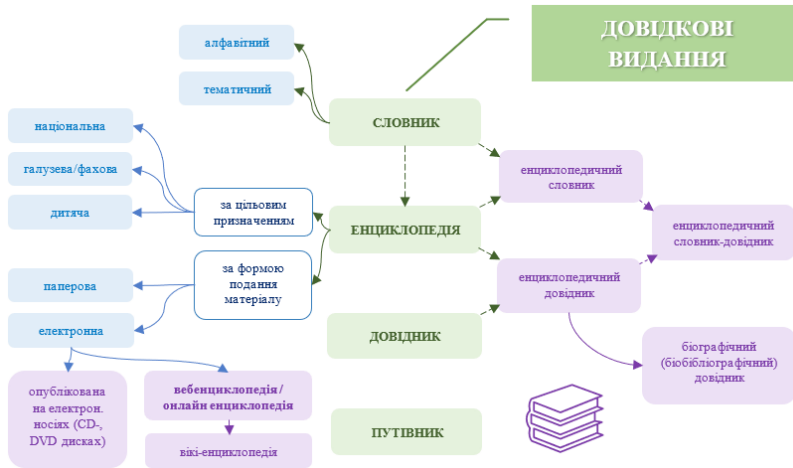

Рис. 2. Співвідношення термінів, функціонально пов'язаних з поняттям “онлайн енциклопедія”

Підтримуємо думку, висловлену у роботі [16], що з появою й розвитком електронної енциклопедистики у суспільстві збільшився загальний інтерес до енциклопедично-довідкової інформації. З точки зору форм подання наукової інформації, електронним виданням властиві й інші переваги, а саме можливість застосування цифрових технологій для зручного відображення даних (таблиці, графіки, текст, анімація та ін.).

Мультимедійні енциклопедичні системи мають такі характеристики, як підготовка статей за єдиною схемою, написання незаангажованих матеріалів, використання посилань на інтернет-ресурси, по-

стійне редагування текстів читачами-авторами. Це спонукає вчених переглянути тенденції розвитку цифрових технологій сучасності та відкоригувати методичні підходи до формування класичних енциклопедичних видань на паперових носіях. В інформаційному просторі з'являються проекти, як народні, так й академічні, що випередили усі відомі енциклопедії за інформаційною насиченістю та популярністю. У сучасних умовах розвитку цифрового суспільства онлайн енциклопедія доступніша читачам в усіх країнах світу завдяки глобальній мережі Інтернет [21].

У колективній монографії [16] вчені-енциклопедисти наголошують, що термін “електронна енциклопедистика” дещо застарілий, і наразі більш коректно говорити про онлайн енциклопедистику (або вебенциклопедистику чи інтернет-енциклопедистику), що спочатку була “еволюційною” гілкою в електронній енциклопедистиці, а зараз спостерігається тенденція до термінологічного заступлення цього поняття. Ще досі існує велика кількість енциклопедій, представлених у PDF-форматі, що є лише копіями паперових видань зі збереженням відповідної сторінкової структури. “Та чи можна називати онлайн енциклопедіями такі видання? Гадаємо, ні, адже вони – друковані енциклопедії, а наявність у них електронних копій не робить їх онлайн-енциклопедіями. Інакше кажучи, їм не властиве те, що передбачають такі поняття, як “онлайн”, “інтернет”, “вебтехнології” та ін.” [16].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Онлайн енциклопедії є невід'ємною складовою цифровізації суспільства, що відображають процеси, пояснюють природні та суспільні явища та події, фіксують історичні віхи, у стислій та лаконічній формі роз'яснюють інформацію про певну державу чи окрему галузь знань, а також є важливим і потужним базисом для збереження культурної спадщини певної нації. Цей вид енциклопедичних видань набув широкої популярності серед громадськості завдяки мультимедійним властивостям та безкоштовному і безперебійному доступу 24/7.

Енциклопедистика має значний вплив на освітню галузь, адже закладає основи для фундаменталізації освіти. До основних переваг,

що надають електронні енциклопедії освітянам та науковцям, можна віднести безкоштовний доступ до науково-достовірних енциклопедичних знань, швидкий і зручний пошук по сайту й тексту завдяки системі навігації та гіперпосиланням, можливість цитування й обміну посиланнями на статті, копіювання та виведення на друк потрібного тексту, можливість створення власних та редагування інших статей у енциклопедіях із відкритим доступом.

У результаті аналізу тлумачень основоположних понять нашого дослідження у вітчизняній науковій літературі та довідкових джерелах зроблено низку узагальнень:

стародавні довідники не містять у назві поняття “словник” чи “енциклопедія”, термін “енциклопедія” почали вживати у лише у XVII ст.;

енциклопедії часто називали словниками, а словники, в свою чергу, містили інформацію енциклопедичного характеру;

енциклопедія пояснює явища позамовної дійсності, а словник фіксує слова, як мовні одиниці;

сучасна енциклопедія вміщує в себе словник, з іншого боку, словник забезпечує створення системи подання статей у масштабі всієї енциклопедії, виокремлення циклів статей, відпрацювання посилань системи;

у науковій літературі поняття “енциклопедія електронна”, “вебенциклопедія”, “онлайн енциклопедія” часто вживаються синонімічно, хоча існують істотні відмінності у їх тлумаченні;

термін “електронна енциклопедистика” вже є застарілим, у сучасних реаліях більш точно вживати поняття “онлайн енциклопедистика” або “вебенциклопедистика”;

онлайн енциклопедії є популярними довідковими виданнями, адже мають низку мультимедійних властивостей та особливий вид текстового подання – гіпертекст.

Підсумовуючи зазначене вище, **подальшими кроками у нашому дослідженні вбачаємо** моделювання загальної структури і бізнес-процесів відкритої інтернет-платформи “Українська електронна енциклопедія освіти” для підтримки понятійно-термінологічного апа-

рату педагогіки і психології, її програмування та впровадження в науково-педагогічну діяльність.

Список використаних джерел

1. Лупаренко Л. А. Еволюція відкритих електронних науково-освітніх систем і їх використання у вітчизняному освітньому просторі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 2(25). С. 236–272. URL : <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/775>
2. Енциклопедичні дослідження у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: реферативний огляд. Ч. 1. Напрацювання українських дослідників / В. Ю. Биков та ін.; за заг. ред. Л. А. Лупаренко. Київ : ІТЗН НАПН України, 2021. 38 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729852>
3. Биков В. Ю., Пінчук О. П., Лупаренко Л. А. Проблема формування й актуалізації поняттєво-термінологічного апарату педагогіки і психології у цифрову епоху. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, ІТЗН НАПН України* (м. Київ, 11 лютого 2021 р.). Київ, 2021. С. 8–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724034>
4. Пінчук О. П., Лупаренко Л. А. Процедура розгортання відкритої Інтернет-платформи “Українська електронна енциклопедія освіти”. *Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція “Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів і комп’ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці”* (м. Київ, 28 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 134–137. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724958/>
5. Биков В. Ю., Пінчук О. П., Лупаренко Л. А. Представленість наукового контенту енциклопедичної тематики у наукометричних і реферативних базах даних. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 85(5). С. 360–383. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4750>
6. Гуржій А., Яцишин А., Полященко І. Актуальність створення освітніх онлайн-енциклопедій. *Сучасні інформаційні технології в освіті та науці*. Актуальні питання сучасної інформатики : VI Всеукр. наук. конф. (м. Житомир, 18–19 листоп. 2021 р.). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021.
7. Яцишин А. В., Буров О. Ю., Кохан О. В. Онлайн енциклопедії: феномен популярності в сучасному цифровому суспільстві. *Комп’ютерні технології: інновації, проблеми, рішення* : IV Всеукр. наук.-техн. конф. (м. Житомир,

18–20 лист. 2021 р.). Житомир : Житомирська політехніка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729245/>

8. Яцишин А. В. Онлайн енциклопедії як важливий ресурс збереження культурної спадщини. *Інформаційно-комп'ютерні технології: стан, досягнення та перспективи розвитку* : IV Всеукр. наук.-техн. конф. (м. Житомир, 25–26 лист. 2021 р.). Житомир : Житомирська політехніка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729246/>

9. Яцишин А. В., Буров О. Ю., Носенко Ю. Г. Онлайн енциклопедії: сучасний стан та перспективи розвитку. *Наукова молодь-2021* : зб. матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конференції молодих вчених (м. Київ, 30 лист. 2021 р.). Київ : ІТЗН НАПН України. С. 150–158 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729032/>

10. Матеріали до словника енциклопедичних термінів. *Енциклопедичний вісник України*. 2018. Число 10. С. 50–82.

11. Боряк Г., Папакін Г. Відкриті енциклопедичні гуманітарні ресурси. *Спеціальні історичні дисципліни*. 2013. № 21. С. 73–89.

12. Воронка Г. Словники та енциклопедії: розмежування понять. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 6. С. 11–13.

13. ДСТУ 3017:2015 “Видання. Основні види. Терміни та визначення понять”, 2015.

14. “Encyclopedia”. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/encyclopedia>

15. “Encyclopedia”. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/online-encyclopedia>

16. Українські енциклопедії: типологія, стиль, функції : монографія / відп. ред. Я. Яцків ; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2018. 150 с.

17. Лещенко М. П., Яцишин А. В. Відкрита освіта у категоріальному полі вітчизняних і зарубіжних учених. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 39, № 1. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v39i1.985>

18. Железняк М. Українська електронна енциклопедистика: тенденції розвитку та місце в інформаційному просторі держави. *Енциклопедичний вісник України*. 2017. Вип. 8–9. С. 7–21.

19. “Online encyclopedia” Definitions.net. URL: <https://www.definitions.net/definition/online+encyclopedia>

20. “Online encyclopedia” URL: <https://www.dictionary.com/browse/encyclopedia>

21. Методичні засади створення паперових і електронних енциклопедичних видань : посібник / НАН України; Інститут енциклопедичних досліджень. Київ, 2015. 252 с.

Hurzhi A., Iatsyshyn A., Luparenko L. Concept and Genesis of the Concept of “Online Encyclopedia” on the Pages of Ukrainian Scientific Literature

The article presents a brief analysis of Ukrainian scientific publications and reference sources to compare the position of scientists on the definition of basic terms and concepts needed to achieve the goal of designing a web-oriented encyclopedia in the field of education and psychology. In particular, the meaning of the “term” and “definition” as well as the historical preconditions for the use of the terms “dictionary” and “encyclopedia” are considered. The differences between such reference editions as “alphabetical dictionary”, “thematic dictionary”, “encyclopedic dictionary” “encyclopedic dictionary-reference book”, “encyclopedic reference book”, “biographical reference book”, “encyclopedia”, “national encyclopedia”, “subject encyclopedia” is determined. The rapid development of digital technologies in the late XX – early XXI century became the impetus for the emergence of reference publications in electronic format and the emergence of electronic encyclopedias. During the analysis, it was established that “web encyclopedia” and “online encyclopedia” are interpreted to be identical concepts. It is advisable to single out “wiki encyclopedias” as their subspecies. The term “electronic encyclopedia” is often used synonymously with them in the scientific literature, but its content includes not only encyclopedic publications available on the Internet but also digital analogs of paper-printed encyclopedias. The article presents the author’s understanding of the relationship between all these terms. It is determined that online encyclopedias are an integral part of the digitalization of society, which reflects the processes, explain natural and social phenomena and events, capture historical milestones, in a concise form clarifies information about a country or a particular field of knowledge, and is important and a powerful basis for preserving the cultural heritage of a nation. This type of encyclopedic publication has gained wide popularity among the public due to its multimedia properties and free and uninterrupted access 24/7.

Key words: education; reference books; dictionary; encyclopedia; electronic encyclopedia; web encyclopedia; online encyclopedia.

References

1. Luparenko L. A. (2021). Evolution of open electronic scientific and educational systems and their use in the domestic educational space. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, 25(2), 236–272. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/775>
2. Luparenko L. A. (Ed.). (2021). Encyclopedic research in the works of domestic and foreign scientists: an abstract review. Part 1. Development of Ukrainian researchers. Kyiv : IITZN NAPS of Ukraine. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729852>
3. Bykov V. Yu., Pinchuk O. P., Luparenko L. A. (2021). *The problem of formation and actualization of the conceptual and terminological apparatus of pedagogy and psychology in the digital age*. Reporting Scientific Conference of the Institute of Information Technologies and Teaching Aids of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv : Institute of Information Technologies of the NAES of Ukraine. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724034>
4. Pinchuk O. P., Luparenko L. A. (2021). *Procedure for deployment of the open Internet platform “Ukrainian electronic encyclopedia of education”*. All-Ukrainian scientific-practical online conference “Theoretical and practical problems of using mathematical methods and computer-oriented technologies in education and science”, Kyiv : Borys Hrinchenko University of Kyiv. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724958/>
5. Bykov V. Yu., Pinchuk O. P., Luparenko L. A. (2021). Representation of scientific content on encyclopedic topics in scientometric and abstract databases. *Information technologies and learning tools*, 85(5), 360–383. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4750>
6. Hurzhii A. M., Yatsyshyn A. V., Poliashchenko I. M. (2021). *The urgency of creating educational online encyclopedias*. VI All-Ukrainian Science. conf. “Modern information technologies in education and science. Current issues of modern informatics”, Zhytomyr : ZhSU Publishing House. I. Franko.
7. Yatsyshyn A. V., Burov O. Yu., Kokhan O. V. (2021). Online encyclopedias: the phenomenon of popularity in today’s digital society. *IV All-Ukrainian scientific and technical conf. “Computer technologies: innovations, problems, solutions”*, Zhytomyr : Zhytomyr Polytechnic. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729245/>

8. Yatsyshyn A. V. (2021). Online encyclopedias as an important resource for preserving cultural heritage. *IV All-Ukrainian scientific and technical conf. "Information and Computer Technologies: Status, Achievements and Prospects of Development"*, Zhytomyr : Zhytomyr Polytechnic. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729246/>
9. Yatsyshyn A. V., Burov O. Yu., Nosenko Yu. H. (2021). Online encyclopedias: current status and prospects. *Scientific youth-2021: coll. materials IX All-Ukrainian. scientific-practical Conference of Young Scientists*. Kyiv : IITZN NAPS of Ukraine. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729032/>
10. Bereziuk T., et al. (2018). Materials for the dictionary of encyclopedic terms. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*. 10. C. 50–82.
11. Boriak H., Papakin H. (2013). Open encyclopedic humanitarian resources. *Special historical disciplines*. 21, 73–89.
12. Voronka H. (2015). Dictionaries and encyclopedias: delimitation of concepts. *Bulletin of the Book Chamber*. № 6, 11–13.
13. DSTU 3017: 2015 "Publication. The main types. Terms and definitions", 2015.
14. "Encyclopedia". Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/encyclopedia>
15. "Encyclopedia". Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/online-encyclopedia>
16. Yatskiv Ya. (Ed.). (2018). Ukrainian encyclopedias: typology, style, functions: monograph. Kyiv : Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine.
17. Leshchenko M. P., Yatsyshyn A. V. (2014). Open education in the categorical field of domestic and foreign scientists. *Information Technologies and Learning Tools*. 39(1). URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v39i1.985>
18. Zhelezniak M. (2017). Ukrainian electronic encyclopedics: development trends and place in the information space of the state. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*. 8–9, 7–21.
19. "Online encyclopedia" Definitions.net. URL: <https://www.definitions.net/definition/online+encyclopedia>
20. "Online encyclopedia". URL: <https://www.dictionary.com/browse/encyclopedia>
21. Zhelezniak M. (Ed.). (2015). Methodical bases of creation of paper and electronic encyclopedic editions: the manual. Kyiv : Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine.